

4. Козирева З. Г. Українська когнітосфера «Їжа» як предмет лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія»*, 2014. Вип. 29. С. 48–55.
5. Невоїт В. І. До питання про системну організацію давньоруських назв їжі. *Мовознавство*, 1985. №3. С. 72–74.
6. Німчук В. В. Давньоруська спадщина в лексиці української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 412 с.
7. Оскирко О. П. Назви їжі та напоїв у східноpodільських говірках : дисертація на здобуття наук. ступ. канд. філолог. наук : 10.02.01 – українська мова. Умань, 2018. 397 с.
8. Турчин Є. Д. Назви їжі на Східному Поліссі. Львів : Українська академія друкарства, 2012. 347 с.

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРІ ЛІНИ КОСТЕНКО «МАРУСЯ ЧУРАЙ»

Ірина Заїка, здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURES OF PHRASEOLOGY IN LINA KOSTENKO`S WORK «MARUSYA CHURAI»

Iryna Zaika, bachelor's student

Scientific supervisor: Nataliia Rodiuk, PhD in Philology, Associate Professor

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Анотація. У статті досліджено мовностилістичні особливості фразеологізмів, їхнє функціонування у творі «Маруся Чурай». Виокремлено різні підходи та класифікації, сформульовано власне визначення терміна «фразеологічна одиниця».

Ключові слова: фразеологізм, класифікація, термін, функціонування, мовностилістичний.

Abstract. *The article deals with linguistic and stylistic features of phraseology, their functioning in the work “Marusya Churai”. Different approaches and classifications are singled out, own definition of the term «phraseological unit» is formulated.*

Keywords: *phraseology, classification, term, functioning, linguistic and stylistic.*

Фразеологізми як невичерпний скарб українського народу наділені необмеженими естетичними можливостями в художній мові, що пояснюється самою природою цих мовних одиниць. Цікавими й до кінця ще не вивченими є проблеми фразеологічної стилістики.

Фразеологічні мовні засоби розглядають у таких аспектах:

- 1) лінгвістичному (дослідники В. Виноградов, Л. Щербачук);
- 2) стилістичному (дослідники Н. Тимошук, С. Цюра);
- 3) експресивності та образності мови (дослідники С. Коновець, Л. Скрипник).

Актуальність дослідження зумовлено тим, що на мовному просторі відсутній аналіз фразеологічних одиниць твору Ліни Костенко «Маруся Чурай». Майже всі праці присвячено ономастиці творів Л. Костенко і частково вивченню стилістичних особливостей.

Мета дослідження – проаналізувати мовностилістичні особливості фразеологізмів у мові поетичного твору «Маруся Чурай».

Дослідники фразеології у своїх наукових працях пропонують велику кількість визначень поняття «фразеологія», які у свою чергу відрізняються відносною відмінністю. Науковці виокремлюють низку ознак фразеологізмів:

- Стале словосполучення з переосмисленим значенням;
- Стійке семантично неподільне сполучення слів;
- Фразеологізм зазвичай виступає одним членом речення, оскільки семантика береться комплексно;
- Мовна стійкість.

Проаналізувавши всі визначення та виокремивши ключові моменти, ми створили власне визначення терміна: фразеологічна одиниця – це стійке словосполучення, об'єднане спільним набутих семантичним значенням, ґрунтованим на основі впливу емоційно-експресивних чинників, яке представляє собою окремий мовний знак та розглядається як цілісна одиниця.

Існує безліч класифікацій фразеологізмів, створених на основі різноманітних принципів, що несуть у собі різні комунікативні цілі.

Шарль Баллі, як один з основоположників теорії фразеології, виділяв два типи словосполучень, поклавши в основу класифікації ступінь стійкості самих словосполучень [Балли 2001 : 257]:

- 1) вільні словосполучення;
- 2) власне фразеологізми, або ідіоми.

Однією з найпопулярніших у світі та на вітчизняному просторі класифікацією фразеологізмів є класифікація В.В. Виноградова, в основу якої покладено ступінь видозміни значення слова з урахуванням різних стилістичних та синтаксичних умов творення фразеологізму [Виноградов 1946 : 67].

Результатом роботи було виділення трьох основних класів фразеологічних одиниць:

- фразеологічні зрощення;
- фразеологічні єдності;
- фразеологічні сполучення.

Згодом, М. Шанський додав ще один, четвертий клас фразеологічних одиниць – фразеологічні вирази [Шанский 2010 : 84].

Існує безліч інших класифікацій, більш розгорнутих та детальних, але класифікації Ш. Баллі та В. Виноградова є класичними, вони лежать в основі всіх інших пізніше створених класифікацій.

Поетичний словник Ліни Костенко містить велику кількість фразеологічних одиниць, які, набуваючи в мовленні експресивних відтінків та

розширюючи семантику, виконують чимало стилістичних функцій, стають образними засобами авторського мовлення.

Саме в романі «Маруся Чурай», що «написаний соковитою, воістину образною мовою» [Корогородський 1998 : 2], Ліна Костенко надає великого значення застосуванню в художній мові фразеологізмів, що свідчить не лише про те, що авторка звертається до живого народного мовлення, а й про вживане й широке користування цими одиницями при передачі менталітету українського народу, особливостей його мови, якнайповнішому розкриттю вдачі того чи іншого героя, введенню читача в коло подій, що зображені в романі, передачі живого характеру розмови між персонажами.

У романі «Маруся Чурай» фразеологізми виконують різноманітні стилістичні функції:

- Позитивне ставлення до зображуваного: «*То те дитя й на ноги зіп'ялось, і розуму дійшло у Чураїв*» (1, с. 19); «*Чурай був теж гаряча голова*» (1, с. 83);

- Негативне ставлення до зображуваного: «*Дрібні люді, гієни стервоїдні, які ж ви ласі на чужу біду*» (1, с. 54); «*Це, як скажімо, вірувати в Бога і продавати душу сатані*» (1, с. 20);

Згрупувавши фразеологічні одиниці, виділимо найпоширеніші їхні семантичні різновиди.

Так, до фразеологізмів, що передають **відносини між людьми**, належать:

- фразеологічні одиниці, що мають значення – «спрямовувати кого-небудь на неправильні вчинки, навмисне від певних дій», а саме: збивати на манівці: «*З'ясуо стисло свідкам звинувачення, щоб не збивали суд на манівці*» (1, с. 22); збивати з пуття: «*Бо незалежно, що то за питання і що там мовить злість тисячоуста, а він звів дівчину з пуття*» (1, с. 25); вести на хибну колію: «*І втрутився Горбань: – А чим довір'я ваше обгрунтоване? Ведете суд на хибну колію*» (1, с. 29);

- сталі вислови, що означають «поширення неправдоподібних відомостей про когось, ведення неправдивих розмов»: чесати язиками: «*Якби ми ремігали,*

як воли, якби ми так **чесали язиками**, то вже б давно Вкраїну віддали, не мавши часу бути козаками» (1, с. 30); пішли поговори: «А вже й **пішли** про мене **поговори**» (1, с.59); на цноті змазувати (намовляти на когось): «Лесько Черкес мене **на цноті змазує!**» (1, с. 20); мовить злість тисячоуста: «Бо незалежно, що то за пиття і що там **мовить злість тисячоуста**, – не хто, а він звів дівчину з пуття. І то була любов, а не розпуста» (1, с. 25);

– фразеологізми, які передають бажання «кохати єдину людину, одружитися з нею, бути завжди разом»: повиснути на шиї: «Вона **на шиї** так йому й **повисла!**» (1, с. 26); брати шлюб: «Грицько посватав Галю Вишняківну, повзявши намір **брати з нею шлюб**» (1, с. 22); зав'язати світ: «У цій любові щось було священне, таке, чого не можна осквернить. Одне одному **світ як зав'язали**, в осокорах стояли до зорі» (1, с. 56);

– фразеологічні одиниці, що в романі означають «не звертати уваги, бути вірними»: оком не вести, руки не шлюбувати: «Нікому не **руки ні шлюбувала**, ані на кого й **оком не вела**» (1, с. 29);

– фразеологізми, що характеризують **зовнішній вигляд людини**, а саме «хворобливий, блідий, змучений»: як з хреста знятий: «Але чогось така вже, як обуглена. Якась така, **мов із хреста знята**» (1, с. 92); лиця нема: «Тепер сидить, **лиця на нім нема**» (1, с. 31).

Також у творі наявні фразеологізми, які передають психічний стан людини:

● «Здушили сльози», «серце навпіл розривалось» – значення «переживати душевні муки»;

● «Відбивсь від рук», «не прозирнеш у душу» – значення «душевних змін у людині»;

● «Біля серця заварило», «підламуються ноги» – значення фізичного стану, поганого самопочуття;

● «На ноги зіп'явся і розуму дійшов», «кебету мати на плечах» – значення фізичної та моральної зрілості;

- «*Земля йому пером*», «*задзвонили по душі*» – значення поваги до померлих;
- «*Бачить Бог із неба*», «*хай Бог на душі й тілі обіб'є*» – значення в запевненні в правдивості висловленого;
- «*Отакої к бісу*», «*ти диви*» – значення здивування, подиву, докору, обурення;
- «*Муха вбрикнула в колісці*», «*трясця мене держить*» – значення незадоволення, досади, недоброго побажання комусь.

Ми простежили, що добір фразеологізмів – то важлива складова письменниці. Ця непроста робота полягала в правильному підборі одиниць для гармонійного та правильного звучання тексту. Такий добір вимагає уважної та пильної роботи над мовою твору.

Ми виділили такі типи фразеологізмів (відповідно до класифікації В. Виноградова):

- фразеологічні зрощення: «*Багатому і діти чорт колише*» (1, с. 44); «*Сидиш, мовчиш, ні за холодною водою*» (1, с. 62); «*Так ці нестатки в'їлися в печінку...*» (1, с.65); «*Ми вже й без неї з'їхали ні на що, а з нею геть вже зійдемо на пси*» (1, с. 65);
- фразеологічні єдності: «*Недавно, о півнях, вийшла я...*» (1, с. 7); «*З'ясую стисло свідкам звинувачення, щоб не збивали суд на манівці*» (1, с. 13); «*То де ж воно, всевидище око?! Це ж глухоаспидський закон!*» (1, с.25);
- фразеологічні сполучення: «*Козак сказав: – Замудрувались ви. Тут треба тільки серця й голови*» (1, с. 22); «*І правий суд продовжувати далі, явивши в жилах зимну кров*» (1, с. 26); «*А не дай Боже, так танцювать навиворіт душі*» (1, с. 73).

Нами помічено, що найбільш багатою на фразеологічний фонд є мова першого («Якби знайшлась неопалима книга») і третього («Сповідь») розділів. Фразеологізми, якими послуговувалася письменниця, влучно характеризують і самих героїв, і їхні вчинки.

Уточнення та посилена увага до деталізації мови твору є основною функцією використаних фразеологічних одиниць Ліною Костенко. Авторка надає нового та додаткового звучання тексту завдяки вживанню однієї одиниці замість іншої. А використання достатньої кількості фразем говорить про неабияку поетичну майстерність поетеси.

Отже, Ліна Костенко своїм романом у віршах заявила про себе не тільки як про геніальну письменницю, а й як про мисткиню добирати влучні слова та одиниці. Простежено, що лексичний та фразеологічний фонд роману досить багатий та різноманітний. Ужиті в романі Л. Костенко «Маруся Чурай» фразеологізми підсилюють виразність й емоційність зображуваного, асоціюються з певними явищами в суспільстві – негативними чи позитивними залежно від змісту твору, роблять зміст роману більш глибоким, дають змогу авторові краще проявити свої інтелектуальні можливості й мовленнєві навички, вміння сконденсувати власну думку та надати текстові певного стилістичного колориту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балли Ш. Французская стилистика: 2-е изд. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 393 с.
2. Виноградов В. В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины. Ленинград, 1946. 190 с.
3. Корогодський Р.О. Поезія історії. *Українська мова та література в школі*. 1998. № 3. С. 2–14.
4. Родюк Н.Ю. Семантико-теоретичний аналіз національно маркованої лексики історичного твору. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2020. Вип. 31. С. 71-77.
5. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. СПб. : Специальная Литература, 1996. 192 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поезія: Ліна Костенко, Олександр Олесь, Василь Симоненко, Василь Стус. Київ : Наукова думка, 2008. 272 с.